
ΕΤΗΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ
Ε.Π.ΠΑΙΚ. 2024-2025

**Ρόζα Ιμβριώτη: Η βιογραφία, το έργο της και η συμβολή της στην
εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης**

Θανάσης Καψόπουλος
Ιωάννα Παλαιολόγου
Γλυκερία Σταματοπούλου
Θεόφιλος Χατζηδιαμαντής

Εργασία στο μάθημα: Παιδαγωγική και Φιλοσοφία της Παιδείας
Υπεύθυνη Διδάσκουσα: Πλιόγκου Βασιλική

Θεσσαλονίκη, 2024-20

Περιεχόμενα

Περίληψη-----	3
1. Εισαγωγή-----	3
2. Βιογραφία -----	4
3. Εκπαιδευτικό έργο -----	7
3.1 Ιστορικό πλαίσιο κατά την περίοδο δράσης της Ιμβριώτη -----	7
3.2 Το εκπαιδευτικό της έργο -----	9
4. Η συμβολή της Ρόζας Ιμβριώτη στην ελληνική παιδαγωγική σκέψη -----	16
4.1 Οι βασικές παιδαγωγικές της θέσεις-----	16
4.2 Σύνδεση του έργου της με το σύγχρονο ελληνικό σχολείο-----	17
5. Συμπεράσματα -----	19
Βιβλιογραφικές αναφορές -----	20

Πηγή: Εξώφυλλο του βιβλίου “ΡΟΖΑ ΙΜΒΡΙΩΤΗ. Η Ρόζα της Εκπαίδευσης, της Επανάστασης” (2001)

Περίληψη

Η Ρόζα Ιμβριώτη υπήρξε πρωτοπόρος της προοδευτικής εκπαίδευσης, υποστηρίζοντας τη μαθητοκεντρική και βιωματική μάθηση, την ισότητα στην εκπαίδευση και τη σύνδεση της διδασκαλίας με την κοινωνική πραγματικότητα. Το όνομα της συνδέεται με το κίνημα της Νέας Αγωγής, τα Μαρασλειακά, την ίδρυση του πρώτου Ειδικού Σχολείου στην Ελλάδα, τη δράση της στον Εκπαιδευτικό Όμιλο και το φεμινιστικό κίνημα. Παράλληλα, διακρίθηκε για τη συμμετοχή της στον αντιστασιακό αγώνα κατά την Κατοχή και τη συμβολή της στη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την ενδυνάμωση των πολιτών. Η συμβολή της στην παιδαγωγική σκέψη είναι πολυδιάστατη, καθώς εισήγαγε πρακτικές που εστιάζουν στη συνεργατική μάθηση, την ενίσχυση της κριτικής σκέψης και τη διά βίου εκπαίδευση. Η σύνδεση του έργου της με τις αρχές του δημοκρατικού σχολείου, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ενεργούς συμμετοχής καθιστά το έργο της εξαιρετικά επίκαιρο και θεμελιώδες για τη σύγχρονη εκπαίδευση.

Λέξεις κλειδιά: Νέα Αγωγή, δημοκρατικό σχολείο, πολυτεχνική εκπαίδευση, Ειδικό Σχολείο Αθηνών, φεμινιστικό κίνημα

1. Εισαγωγή

Εξετάζοντας τη μεταρρυθμιστική εκπαιδευτική σκέψη της Ελλάδας τον 20ό αιώνα, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι σε μερικές από τις σημαντικότερες στιγμές και εκφάνσεις της, η σκέψη αυτή αποτυπώνεται στο έργο της Ρόζας Ιμβριώτη. Γεννημένη στην Αθήνα το 1898, η Ρόζα Ιμβριώτη υπήρξε μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της ελληνικής εκπαίδευσης και πρωτοπόρος της προοδευτικής παιδαγωγικής σκέψης. Η συμβολή της στη διαμόρφωση της σύγχρονης παιδαγωγικής στην Ελλάδα υπήρξε πολυδιάστατη, επηρεάζοντας τη θεωρία και την πρακτική της εκπαίδευσης με καινοτόμες ιδέες και δράσεις.

Ως εκπαιδευτικός και παιδαγωγός, η Ιμβριώτη είχε ως όραμα μία σύγχρονη, μαθητοκεντρική παιδεία, η οποία θα προάγει τη δημιουργικότητα, την ισότητα και την κριτική σκέψη και έχει ως στόχο να προετοιμάσει το άτομο έτσι ώστε να γίνει ένας πολίτης ενεργός, υπεύθυνος και ικανός να αγωνίζεται για κοινωνικές και πολιτικές διεκδικήσεις, συμβάλλοντας σε μία πιο δίκαιη και δημοκρατική κοινωνία. Το όνομα της συνδέεται με το κίνημα της Νέας Αγωγής, τα

Μαρασλειακά και την οργάνωση του 1ου Ειδικού Σχολείου Αθηνών. Υπήρξε η πρώτη γυναίκα παιδαγωγός που έγινε γυμνασιάρχης στην Ελλάδα και ανέπτυξε νέες προσεγγίσεις στη διδασκαλία, συνεισφέροντας στη μετέπειτα διαμόρφωση της ελληνικής εκπαίδευσης και στην αναμόρφωση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Εκτός από την ενασχόλησή της με τα εκπαιδευτικά ζητήματα, η Ρόζα Ιμβριώτη ανέπτυξε παράλληλα και κοινωνικό έργο, το οποίο χαρακτηρίζεται από την έντονη δράση της υπέρ των κοινωνικών δικαιωμάτων, της προώθησης της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης και της εξάλειψης των κοινωνικών ανισοτήτων. Από πολύ νωρίς (αρχές της μεσοπολεμικής περιόδου) άρθρωσε ένα λόγο για τις γυναικείες διεκδικήσεις και δραστηριοποιήθηκε στο γυναικείο κίνημα της εποχής. Την περίοδο του Μεσοπολέμου, ειδικά τη δεκαετία του 1920, η Ιμβριώτη θα στρατευτεί στο φεμινιστικό κίνημα κυρίως διεκδικώντας τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών. Εκτός αυτού, η στράτευσή της τη δεκαετία του 1940 στο ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και η συμμετοχή της με την κομμουνιστική αριστερά από τότε έως το θάνατό της, αναδεικνύουν τη στενή σχέση της προσωπικής της πορείας με τους κοινωνικούς αγώνες της εποχής και την αφοσίωσή της στους αγώνες για ελευθερία και δικαιοσύνη.

Αν και το έργο της Ρόζας Ιμβριώτη έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας από πολλούς ερευνητές, οι θεωρητικές της επεξεργασίες για το γυναικείο ζήτημα και την παιδαγωγική προσφέρονται για περαιτέρω μελέτη μέσα από την οπτική των μεταπλάσεων της πολιτικής ταυτότητας της γνωστής παιδαγωγού, αλλά και τη συνολικότερη εξέλιξη των γυναικείων διεκδικήσεων και της αριστερής παιδαγωγικής πρότασης στη χώρα μας. Το έργο και η δράση της αποκαλύπτουν ότι ο αγώνας της δεν ήταν μόνο για τη γλώσσα. Ήταν ένας αγώνας διαρκής, επίμονος και συνεπής για να αποκτήσει η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση κοινωνική υποδομή.

2. Βιογραφία

«Τα όνειρά μου ήταν πολλά. Ήθελα ... και τι δεν ήθελα να γίνω! Ποιήτρια. Θαύμαζα τη Μυρτιώτισσα, λογοτέχνης· θαύμαζα την Ειρήνη την Αθηναία, καλλιτέχνις· θαύμαζα την Κοτοπούλη, μουσικός, εδώ δεν είχα πρότυπο· ήθελα να γίνω καθηγήτρια Πανεπιστημίου σαν την Παναγιωτάτου ...»
(Χρονοπούλου, 2002).

Η Ρόζα Ιμβριώτη γεννήθηκε στην Αθήνα το 1898, από αστική οικογένεια, οικονομικά ευκατάστατη και με προοδευτικές απόψεις. Η μητέρα της προερχόταν από εύπορη οικογένεια εμπόρων της Μικράς Ασίας και ο πατέρας της, Νικόλαος Ιωάννου, ήταν φιλόλογος και γυμνασιάρχης και όπως η ίδια αναφέρει αποτέλεσαν *“τα ιερά πρόσωπα που έφτιαξαν με γαλήνη και ηρεμία τη γερή φάση της ζωής της”* (Ιμβριώτη, 1956, σ.7 στο Χρονοπούλου, online). Το οικογενειακό της περιβάλλον τής έδωσε την ευκαιρία να έρθει σε επαφή με σημαντικές προοδευτικές προσωπικότητες της εποχής, όπως την Αύρα Θεοδωροπούλου, το Δημήτρη Γληνό και τον Α. Δελμούζο, οι οποίοι συνέβαλαν καθοριστικά στον χαρακτήρα της και της έδωσαν τα ερεθίσματα που διαμόρφωσαν τους τομείς που η ίδια θα δραστηριοποιούνταν στη μετέπειτα ζωή της.

Η Ρόζα ξεκίνησε την εκπαίδευσή της πιθανότατα με οικοδιδασκαλία, μία πρακτική που ήταν ιδιαίτερα συνηθισμένη για τα κορίτσια των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων της εποχής. Το πρώτο δημοσιευμένο έργο της αφορά σε μία σειρά ποιημάτων, τα οποία δημοσιεύονται στο περιοδικό *Πινακοθήκη* το 1910. Το 1914, είχε την πρώτη της επαφή με την εκπαιδευτική διαδικασία, μετά από πρόσκληση της Αύρας Θεοδωροπούλου να διδάξει στο Κυριακό Σχολείο Εργατριών, μια πρωτοβουλία που στόχευε στην εκπαίδευση γυναικών εργαζομένων σε βασικές δεξιότητες όπως η ανάγνωση, η γραφή και η αριθμητική. Το 1916-1917, ολοκληρώνοντας τις σπουδές της στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ξεκινάει την καριέρα της ως εκπαιδευτικός στο 1ο Ελληνικό Σχολείο Θηλέων Αθηνών, ενώ παράλληλα εντάσσεται στον Εκπαιδευτικό Όμιλο (Ε.Ο.), σε ένα χώρο που της δίνεται η ευκαιρία να συναντήσει σημαντικούς παιδαγωγούς διανοούμενους της εποχής, όπως το Δημήτρη Γληνό και τον Αλέξανδρο Δελμούζο. Η δράση της Ιμβριώτη στο χώρο της εκπαίδευσης συνεχίστηκε με την ίδρυση του Συνδέσμου για τα δικαιώματα των γυναικών το 1920, ενώ το 1924 αποσπάται στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Αθηνών, όπου διδάσκει το μάθημα της Ιστορίας. Η υλιστική της όμως προσέγγιση του μαθήματος προκαλεί την απομάκρυνσή της από το καθεστώς (Δικτατορία Παγκάλου).

Η Ιμβριώτη συνέχισε τις σπουδές της στη Γερμανία και τη Γαλλία, αποκτώντας εξειδίκευση στη φιλοσοφία, την ιστορία και την παιδαγωγική (1927-1930). Κατά το διάστημα αυτό, η Ιμβριώτη ήρθε σε επαφή με τα μεταρρυθμιστικά εκπαιδευτικά ρεύματα της Ευρώπης, τα οποία

υποστήριζαν μια πιο ολιστική και εμπειρική προσέγγιση σε αντίθεση με την παραδοσιακή αυστηρή τεχνική διδασκαλία. Η Σχολή Παιδαγωγικής του Βερολίνου και άλλες πανεπιστημιακές σχολές προσέφεραν προγράμματα που εστίαζαν στην ψυχολογία της εκπαίδευσης, τη σχολική κοινωνιολογία και την αναγκαιότητα προσαρμογής της διδασκαλίας στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών/-τριών. Ένας από τους πιο σημαντικούς παιδαγωγούς της εποχής, ο Έντουαρντ Σπράνγκερ, ο οποίος υποστήριζε την ιδέα της "εσωτερικής ανάπτυξης" του ατόμου μέσω της εκπαίδευσης, αποτέλεσε καθηγητής της Ιμβριώτη.

Η επιστροφή της στην Ελλάδα το 1930 συνέπεσε με την ανάληψη υπουργείου από τον Ελευθέριου Βενιζέλου, ο οποίος της έδωσε ευκαιρίες να επανενταχθεί ενεργά στην εκπαιδευτική κοινότητα, αναλαμβάνοντας σημαντικούς ρόλους, όπως τη διεύθυνση Γυμνασίου στο Κιλκίς, γεγονός που την καθιστά την πρώτη γυναίκα γυμνασιάρχη στην Ελλάδα. Ωστόσο, η πολιτική της δράση και οι σοσιαλιστικές της απόψεις την έθεσαν στο στόχαστρο του καθεστώτος Μεταξά, το οποίο την απομάκρυνε από τη θέση της το 1936. Σημαντική ήταν και η συμβολή της στην ίδρυση του Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Αθηνών (ΠΕΣΑ) το 1937, του πρώτου σχολείου για παιδιά με νοητική υστέρηση στην Ελλάδα, όπου εργάστηκε έως το 1940. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, η Ιμβριώτη εντάχθηκε στην Εθνική Αντίσταση, συμμετέχοντας ενεργά στη δημιουργία της ΕΠΟΝ και στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μια «Δημοκρατική Παιδεία». Το 1944, ιδρύει το Φροντιστήριο της Τύρνας, στο πλαίσιο μιας εντατικής εκπαίδευσης για την κατάρτιση δασκάλων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Μετά τον πόλεμο, η Ρόζα συνέχισε τη δράση της παρά τις πολιτικές διώξεις. Το 1946 συνέβαλε στην ίδρυση της Πανελλήνιας Οργάνωσης Γυναικών και έγραψε το αναγνωστικό *Αετόπουλα*. Λόγω της συμμετοχής της στην Αντίσταση, εξορίστηκε μεταξύ 1948-1951 σε διάφορα στρατόπεδα, όπως αυτά της Χίου, του Τρίκερι και της Μακρονήσου, όπου δραστηριοποιείται στην εκπαίδευση των αναλφάβητων γυναικών του στρατοπέδου. Παρά τις δυσκολίες, διατήρησε τη δραστηριότητά της στους εκπαιδευτικούς και πολιτικούς χώρους, συμμετέχοντας στην Εκτελεστική Επιτροπή της ΕΔΑ και σε διεθνή συνέδρια. Ταξίδεψε σε χώρες όπως η Σοβιετική Ένωση, η Ρουμανία και η Αλγερία, όπου προώθησε τις ιδέες της για την παιδαγωγική και την κοινωνική πρόοδο.

Η Ρόζα Ιμβριώτη, μέχρι τον θάνατό της το 1977, παρέμεινε προσηλωμένη στις αξίες της, ιδρύοντας το Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών και συμμετέχοντας σε πρωτοβουλίες για την προώθηση της παιδείας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ζωή της αποτελεί πρότυπο συνδυασμού εκπαιδευτικής, κοινωνικής και πολιτικής δράσης, επηρεάζοντας σημαντικά τον χώρο της εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Χαρίση, 2002, 2015; Χρονοπούλου, 2002).

3. Εκπαιδευτικό έργο

3.1 Ιστορικό πλαίσιο κατά την περίοδο δράσης της Ιμβριώτη

Η οργάνωση της εκπαίδευσης, οι παιδαγωγικές αντιλήψεις που επικράτησαν σε κάθε εποχή και καθόρισαν τον τρόπο σχεδιασμού και διεξαγωγής της διδασκαλίας, καθώς και η σχολική ζωή συνδέονται άρρηκτα με τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις της εκάστοτε ιστορικής περιόδου. Η περίοδος δράσης της Ρόζας Ιμβριώτη εκτείνεται από τις δεκαετίες του 1920 έως τη δεκαετία του 1970, με κορυφαίες στιγμές την εμπλοκή της στην εκπαίδευση και την παιδαγωγική (1920-1930), στην Εθνική Αντίσταση (1940-1944) και στους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες της μεταπολεμικής περιόδου (1945-1970).

Την περίοδο κατά την οποία έδρασε η Ρόζα Ιμβριώτη, το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της Ελλάδας ήταν ιδιαίτερα αναταραγμένο, με έντονες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που επηρέασαν τόσο την εκπαίδευση όσο και τα ευρύτερα κοινωνικά κινήματα.

Μεσοπόλεμος (1918-1940)

Ο Μεσοπόλεμος αποτελεί μια καθοριστική περίοδο για την Ελλάδα, όπου οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις άφησαν ανεξίτηλο αποτύπωμα στην εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με σοβαρές κοινωνικές, πολιτικές και εκπαιδευτικές προκλήσεις, οι οποίες επηρέασαν καθοριστικά την πορεία του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι μαζικές μεταναστευτικές εισροές λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής δημιούργησαν την ανάγκη για ένταξη των προσφύγων, γεγονός που επέβαλε προσαρμογές στη γλώσσα και στις διδακτικές μεθόδους. Παράλληλα, η πολιτική αστάθεια, με διαδοχικά πραξικοπήματα και δικτατορικές περιόδους, περιόρισε συχνά την πρόοδο προς ένα προοδευτικό εκπαιδευτικό μοντέλο.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το κίνημα της Νέας Αγωγής ενίσχυσε την παιδοκεντρική προσέγγιση και τη μαζική, υποχρεωτική εκπαίδευση, ενώ οι ιδέες αυτές βρήκαν πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα. Η περίοδος χαρακτηρίστηκε από έντονη παιδαγωγική συζήτηση, με στόχο την καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας, την εφαρμογή του μονοτονικού συστήματος και την ανανέωση των αναλυτικών προγραμμάτων. Οι προοδευτικοί διανοούμενοι, εμπνευσμένοι από τις σοσιαλιστικές ιδέες, αγωνίστηκαν για έναν εκπαιδευτικό εκσυγχρονισμό που θα λειτουργούσε ως μοχλός κοινωνικής αλλαγής, εστιάζοντας στη δημιουργία ενός συστήματος που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της εποχής.

Δικτατορία Μεταξά (1935-1941)

Η Δικτατορία Μεταξά (1936-1941) σημάδεψε την ελληνική εκπαίδευση, καθώς το καθεστώς τη χρησιμοποίησε ως εργαλείο ιδεολογικής καθοδήγησης και ελέγχου. Το καθεστώς επέβαλε αυστηρό έλεγχο, προωθώντας εθνικιστικές και συντηρητικές ιδέες, με στόχο τη διαμόρφωση μιας πειθαρχημένης και εθνικά προσανατολισμένης νεολαίας. Οι προοδευτικές παιδαγωγικές πρωτοβουλίες καταπιέστηκαν, καθώς η εκπαίδευση αξιοποιήθηκε για πολιτική χειραγώγηση. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών (ΔΟΕ-ΟΛΜΕ) διαλύθηκαν και σταμάτησε η έκδοση των εκπαιδευτικών εντύπων. Ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων (Ο.Ε.Σ.Β) δημοσίευσε βιβλία που προωθούσαν τη φασιστική ιδεολογία, υμνώντας το καθεστώς και τον Ιωάννη Μεταξά. Δάσκαλοι και μαθητές βομβαρδίζονταν με φασιστικού περιεχομένου έντυπα και περιοδικά που εκδίδονταν από το Υπουργείο Τύπου. Παράλληλα, δημιουργήθηκε η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν), εμπνευσμένη από το μοντέλο της ιταλικής φασιστικής νεολαίας. Παρά τις αντιξοότητες, προοδευτικοί παιδαγωγοί, όπως η Ρόζα Ιμβριώτη, προώθησαν καινοτόμες πρακτικές, εστιάζοντας στις ανάγκες των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως τα παιδιά προσφύγων και εργατικών οικογενειών. Μέσα σε αυτό το αυταρχικό πλαίσιο, η εκπαίδευση αποτελεί πεδίο αντίστασης, με στόχο τη διατήρηση παιδοκεντρικών και κοινωνικά δίκαιων προσεγγίσεων.

Κατοχή και Εθνική Αντίσταση (1941-1944)

Η περίοδος της Κατοχής κατά των Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1941-1944) ήταν μια από τις πιο σκοτεινές στιγμές της ελληνικής ιστορίας, με την κοινωνία να πλήττεται από λοιμούς, φτώχεια και σκληρή καταπίεση. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, η Ρόζα Ιμβριώτη αναδείχθηκε σε μια σημαντική παιδαγωγική και πολιτική προσωπικότητα, συμμετέχοντας ενεργά στην Εθνική

Αντίσταση. Μέσω της συνεργασίας της με το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο), συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση ενός δικτύου λαϊκής εκπαίδευσης, που στόχο είχε όχι μόνο τη μόρφωση, αλλά και την κοινωνική χειραφέτηση.

Η δράση της αντικατοπτρίζει τη στενή σύνδεση της εκπαίδευσης με τα πολιτικά κινήματα της εποχής. Αντιμετώπιζε την εκπαίδευση ως εργαλείο κοινωνικής αλλαγής, προσφέροντας γνώσεις και ελπίδα στις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Οι παιδαγωγικές της πρακτικές στηρίχθηκαν στις αρχές της ισότητας, της δημοκρατίας και της ενδυνάμωσης, καταδεικνύοντας τον καθοριστικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η εκπαίδευση σε περιόδους κρίσης και καταπίεσης. Η προσφορά της Ιμβριώτη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αντίστασης μέσα από τη γνώση και την παιδεία.

Μεταπολεμική περίοδος & Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949):

Η μεταπολεμική περίοδος στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα δύσκολη και καθοριστική για την πορεία της χώρας. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με την καταστροφή, την πολιτική αστάθεια και τον Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949), που όξυναν τις κοινωνικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Στο πλαίσιο αυτό, οι προοδευτικές πρωτοβουλίες, όπως αυτές της Ρόζας Ιμβριώτη, υπονομεύτηκαν από τη συντηρητική στροφή της κοινωνίας και την καταστολή αριστερών ιδεών. Η περίοδος χαρακτηρίστηκε από διώξεις, λογοκρισία και τον αποκλεισμό των προοδευτικών από δημόσιους ρόλους, σε μια προσπάθεια εξάλειψης των σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών επιρροών. Το τραυματικό αυτό κλίμα καθόρισε την πορεία της μεταπολεμικής Ελλάδας, επηρεάζοντας βαθιά την κοινωνική συνοχή και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

3.2 Το εκπαιδευτικό της έργο

Οι παιδαγωγικές αρχές και τα παιδαγωγικά ρεύματα της εποχής κατά την οποία έδρασε η Ρόζα Ιμβριώτη διαμόρφωσαν και ενέπνευσαν το έργο της με τρόπους που ήταν καινοτόμοι για την Ελλάδα την εποχή εκείνη. Η παιδαγωγική της δράση εντάσσεται στο πλαίσιο των προοδευτικών εκείνων ιδεών που επικρατούσαν τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρώπη και μπορεί να συνοψιστεί στους εξής σημαντικούς σταθμούς: προσχώρηση στον **Εκπαιδευτικό Όμιλο**, ενασχόληση με το **φεμινιστικό κίνημα**, **Μαράσλειο διδασκαλείο** και διδασκαλία της

ιστορίας, γυμνασιάρχης στο **Κιλκίς**, ίδρυση **ΠΕΣΑ**, στράτευση στην **αριστερά**, εξορία στο **Τρίκερι**, η συνύπαρξη με τους **Σοβιετικούς παιδαγωγούς** κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η εμπειρία της από τις χώρες του **υπαρκτού σοσιαλισμού**.

Στο ξεκίνημα της καριέρας της, η Ιμβριώτη προσχωρεί στους κύκλους του **Εκπαιδευτικού Ομίλου** και έρχεται σε επαφή με εξέχουσες προσωπικότητες, όπως ο Γληνός και ο Δελμούζος, παιδαγωγοί οι οποίοι υπήρξαν πρωτοστάτες του κινήματος του δημοτικισμού. Η συμμετοχή της Ιμβριώτη στον Όμιλο της δίνει την ευκαιρία να παρακολουθήσει από κοντά την προσπάθεια για την προώθηση της δημοτικής γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και τη σύνταξη εκπαιδευτικών βιβλίων στη δημοτική γλώσσα. Η επίδραση των ιδεών του Ομίλου θεωρείται σημαντική, καθώς η δράση της Ιμβριώτη την εποχή εκείνη φαίνεται να αντανakλά το αίτημα για διεύρυνση της εκπαίδευσης και την ανανέωσή της μέσω της γλωσσικής μεταρρύθμισης. Η ίδια αρθρογραφεί στη δημοτική γλώσσα και συμμετέχει στις συζητήσεις και τις συγκεντρώσεις που γίνονται για εκπαιδευτικά θέματα. (Χρονοπούλου, 2002; Χαρίση, 2012)

Οι υποστηρικτές του δημοτικισμού, συχνά αποκαλούμενοι και ως “μαλλιαροί” (Καθημερινή, 1926), είχαν ως σκοπό τη σύνδεση της εκπαίδευσης με τις ανάγκες του λαού και τη διεύρυνση της πρόσβασης στη μόρφωση, στοιχείο το οποίο επηρεάστηκε από τις ιδέες της προοδευτικής εκπαίδευσης, έτσι όπως εκφράστηκαν από κορυφαίους παιδαγωγούς, όπως τον φιλόσοφο και καθηγητή παιδαγωγικής, John Dewey. Στο γενικό αυτό πλαίσιο, η Ιμβριώτη, στο άρθρο της “*Το σχολείο που χρειάζεται ο λαός*” (1922), κάνει λόγο για το **Σχολείο Εργασίας**, το οποίο στοχεύει στη σύνδεση του σχολείου με την κοινωνία, στην εξίσωση σωματικής και πνευματικής εργασίας, στη διαμόρφωση ηθικών χαρακτήρων και στη δημιουργία ενός προγράμματος που προσφέρει ωφέλεια στην κοινωνία, ενισχύοντας τη σύνδεση των μαθητών/τριών με τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου και την πρακτική εφαρμογή της εκπαίδευσης (Παπαστεφανάκη, 2014).

Σημαντική την ίδια περίοδο κρίνεται και η δράση της εκπαιδευτικού για την κοινωνική δικαίωση της γυναίκας. Η γνωριμία της με την Αύρα Θεοδωροπούλου και η επαφή της με τις γυναίκες μαθήτριες του Κυριακού Σχολείου Εργατριών αποτέλεσε το έναυσμα της ενασχόλησής της με το φεμινιστικό κίνημα και τις γυναικείες πολιτικές και κοινωνικές διεκδικήσεις. Το 1920, η Ιμβριώτη αποτελεί ένα από τα ιδρυτικά στελέχη του “**Συνδέσμου για**

τα Δικαιώματα της Γυναίκας” και αρθρογραφεί στα γυναικεία περιοδικά της εποχής υπέρ της γυναικείας ψήφου και της κοινωνικής χειραφέτησης των γυναικών (Παπαστεφανάκη, 2014; 2021). Η στάση της αυτή ανήκει σε ένα γενικότερο ρεύμα κοινωνικής αναμόρφωσης που συνδέθηκε με το γυναικείο κίνημα στην Ευρώπη, το οποίο διεκδικούσε την ισότητα στην εκπαίδευση και την εργασία.

Οι προοδευτικές παιδαγωγικές ιδέες της Ιμβριώτη την κατέστησαν ως μία από τις καταλληλότερες εκπαιδευτικούς για να συμμετέχει στην αναδιοργάνωση και στον εκσυγχρονισμό του **Μαράσλειου Διδασκαλείου Αθηνών**. Έτσι, το 1924 αποσπάται εκεί, όπου γίνεται μέρος της ανανέωσης των προγραμμάτων και του προσωπικού του ιδρύματος, ώστε να εναρμονιστούν με τα αιτήματα της εποχής για κοινωνική πρόοδο. Απώτερος σκοπός της αναδιοργάνωσης αποτελεί η συμπίεση του ιδρύματος με το πνεύμα των σύγχρονων ιδεών της προοδευτικής εκπαίδευσης και της Σχολής της Νέας Αγωγής, που διακηρύσσουν σημαντικοί εκπρόσωποι στο εξωτερικό, όπως η Montessori, ο Freinet, και ο Ferriere. Έτσι, η ιδέα ότι το σχολείο δεν είναι απλώς χώρος μετάδοσης γνώσεων, αλλά χώρος ανάπτυξης κριτικής σκέψης και κοινωνικής συμμετοχής, αποτελεί θεμέλιο για το Μαράσλειο, αλλά και για το έργο της ίδιας της Ιμβριώτη. Η έμφαση στην αυτονομία, τη δημιουργικότητα και την αλληλεπίδραση των μαθητών/τριών είναι κεντρική στην εκπαιδευτική της προσέγγιση.

Εκτός αυτού, σημαντική διάσταση στη διδασκαλία της στο Μαράσλειο έχουν και οι αξίες περί κοινωνικής δικαιοσύνης και εξάλειψης των ανισοτήτων μέσα από την εκπαίδευση. Επηρεασμένη από τη μαρξιστική θεώρηση περί “*ιστορικού υλισμού*”¹, η ίδια αναλαμβάνει να διδάξει το μάθημα της Ιστορίας υιοθετώντας μία υλιστική προσέγγιση και δίνοντας έμφαση στη σύνδεση των γεγονότων με το εκάστοτε ιστορικό και κοινωνικό γίγνεσθαι. Φαίνεται ότι για την παιδαγωγό, η απλή παράθεση γεγονότων χωρίς να αναδεικνύεται η αιτιακή σύνδεση και η αλληλεπίδρασή τους δεν συμβάλλει στην καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης, αλλά λειτουργεί ως εργαλείο εξυπηρέτησης ιδιοτελών συμφερόντων και σκοπιμοτήτων της

---

¹ Σύμφωνα με τον Μαρξ, οι υλικές συνθήκες της ζωής, όπως η παραγωγή τροφής, η τεχνολογία και η διανομή των πόρων είναι οι πραγματικοί καθοριστικοί παράγοντες για την κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική εξέλιξη. Για τον Μαρξ, η Ιστορία δεν είναι μια αόριστη πορεία που καθορίζεται από μεγάλες ιδέες ή ανώτερες αξίες, αλλά από τις υλικές συνθήκες και τις ταξικές αντιφάσεις που καθορίζουν τη ζωή των ανθρώπων. Στη βάση αυτού, ο ιστορικός υλισμός θεωρεί ότι η ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος καθορίζεται από τη μεταβολή της οικονομικής κατάστασης ενός λαού ή μιας εποχής.

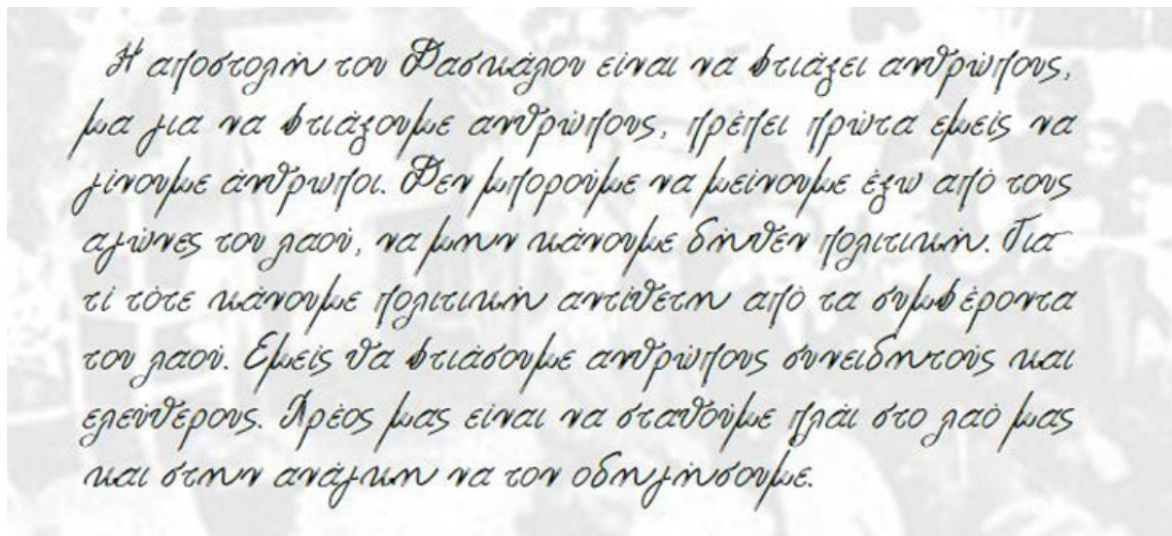
κυρίαρχης ιδεολογίας (Χρονοπούλου-Πανταζή, 2011). Όπως η ίδια αναφέρει, «η πικρή αλήθεια είναι πως η Ιστορία, το μοναδικό όργανο για τη διαπαιδαγώγηση του αυριανού πολίτη και του αυριανού ανθρώπου, το πιο λίγο μένει ανεκμετάλλευτο και τις πιο πολλές φορές σκόπιμα διαστρεβλωμένο» (Ιμβριώτη, 1980, σ. 239). Αντιθέτως, για την Ιμβριώτη η διδασκαλία πρέπει να αποσκοπεί στην καλλιέργεια κριτικών και κοινωνικά υπεύθυνων πολιτών, που θα είναι σε θέση να αγωνιστούν για την κοινωνική και οικονομική αλλαγή. Συνεπώς, μέσω αυτής οι μαθητές/τριες θα πρέπει να μάθουν να αναγνωρίζουν τις ταξικές ανισότητες και να αγωνιστούν για την ανατροπή τους (Χαρίση, 2012). Η Ιμβριώτη ανέπτυξε διεξοδικά τις ιδέες αυτές σε μία εισήγησή της για το μάθημα της Ιστορίας, και συγκεκριμένα για την Ελληνική Επανάσταση του 1921. Οι απόψεις της θεωρήθηκαν αντεθνικές, καθιστώντας την ύποπτη για “κομμουνίζουσες τάσεις” και προκαλώντας την αντίδραση του καθεστώτος του Πάγκαλου, με αποτέλεσμα την απομάκρυνσή της από το ίδρυμα το 1925 (Αναστασίου κ.α., 2011, Χρονοπούλου-Πανταζή, 2011, Ρεπούση, 2012).

Το διάστημα 1927-1930, επέκτεινε τις σπουδές της στο εξωτερικό, αποκτώντας μία ευρωπαϊκή προοπτική στην εκπαίδευση. Η Γερμανία εκείνης της εποχής ήταν υπό την επιρροή διαφόρων εκπαιδευτικών ρευμάτων, κυρίως της σχολής της «Φιλοσοφίας της ζωής» και των μεταρρυθμιστικών εκπαιδευτικών ιδεών, οι οποίες υποστήριζαν μια πιο ολιστική και εμπειρική προσέγγιση στην εκπαίδευση, αντί της παραδοσιακής αυστηρής και τεχνικής διδασκαλίας. Η παιδαγωγική και η κοινωνιολογία, ως ακαδημαϊκοί κλάδοι, απέκτησαν μεγαλύτερη επιρροή. Η Σχολή Παιδαγωγικής του Βερολίνου και άλλες πανεπιστημιακές σχολές προσέφεραν προγράμματα που εστίαζαν στην ψυχολογία της εκπαίδευσης, τη σχολική κοινωνιολογία και την αναγκαιότητα προσαρμογής της διδασκαλίας στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών. Ένας από τους πιο σημαντικούς παιδαγωγούς της εποχής ήταν ο Έντουαρντ Σπράνγκερ, στον οποίο η Ιμβριώτη σπούδασε, ο οποίος προώθησε την ιδέα της "εσωτερικής ανάπτυξης" του ατόμου μέσω της εκπαίδευσης. (Χρονοπούλου-Πανταζή, 2011; Χαρίση, 2013)

Με τον επαναδιορισμό της στη μέση εκπαίδευση επί κυβέρνησης Βενιζέλου, η Ιμβριώτη αρθρογραφεί στο Δελτίο της **Ο.Λ.Μ.Ε.**, συνεργάζεται με επιστημονικά περιοδικά και παρεμβαίνει με εισηγήσεις σε εκπαιδευτικά συνέδρια, συνεχίζοντας να συμβάλλει στη διάδοση των προοδευτικών ιδεών που αποκόμισε και από τις σπουδές της στη Γερμανία. Το 1934 γίνεται η πρώτη γυναίκα Γυμνασιάρχης της Ελλάδας στο Κιλκίς, ενώ εξαιρετικά σημαντικός σταθμός του έργου της κρίνεται η συμβολή της στην ίδρυση του Πρότυπου Ειδικού Σχολείου

Αθηνών (ΠΕΣΑ) το 1937, του πρώτου σχολείου για παιδιά με νοητική υστέρηση στην Ελλάδα. Το ΠΕΣΑ εμπνεύστηκε από το μοντέλο του γερμανικού «βοηθητικού σχολείου» (Hilfsschule), που κάνει την εμφάνισή του στα τέλη του 19ου αιώνα και λειτούργησε ως εργαστήριο παιδαγωγικής έρευνας, με σκοπό να διαμορφωθεί μία πιο σύγχρονη εκπαίδευση. Η φιλοσοφία του αναλυτικού προγράμματος φαίνεται να έχει επηρεαστεί έντονα από τις αρχές του Σχολείου Εργασίας, καθώς και από τα διάφορα ρεύματα της Προοδευτικής Εκπαίδευσης (Montessori, Pestalozzi, Decroly). Έτσι, η Ιμβριώτη, σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό Εμμανουήλ Λαμπαδάριο, προωθεί εκπαιδευτικές πρακτικές, όπως αυτή της μαθητοκεντρικής και βιωματικής μάθησης, της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, ή της συνεργατικής μεθόδου, προσαρμόζοντάς τις τόσο στην ελληνική πραγματικότητα, όσο και στις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών/τριών του ΠΕΣΑ (Αναστασίου κ.α. 2011; Χαρίση, 2012, 2015). Το 1939, εκδίδει το βιβλίο *“Ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά”*, σε συνεργασία με το προσωπικό του ιδρύματος.

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής, η Ιμβριώτη έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση, συμμετέχοντας ενεργά στη δημιουργία της **Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων**, μιας οργάνωσης που ήταν μέλος του ΕΑΜ και είχε ως βασικό στόχο τη συσπείρωση των νέων γύρω από τον αντιστασιακό αγώνα. Αναγνωρίζοντας τον καθοριστικό ρόλο της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση μιας γενιάς πολιτών που θα συμμετείχαν ενεργά στην ανοικοδόμηση μιας ελεύθερης και δημοκρατικής Ελλάδας, πρωτοστάτησε στον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τη δημιουργία μίας **«Λαϊκής Παιδείας»**, με βασικές αρχές την πρόσβαση της εκπαίδευσης για όλους, την προώθηση της συμμετοχικής διδασκαλίας και την ανάδειξη της εκπαίδευσης ως εργαλείο πολιτικής χειραφέτησης (Χρονοπούλου-Πανταζή, 2011). Προς το τέλος της περιόδου της Κατοχής, σημαντική ήταν και η συνεισφορά της στην “Εκπαίδευση του Βουνού”, η οποία προωθήθηκε από την Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (Π.Ε.Ε.Α.). Ως διευθύντρια του φροντιστηρίου της Τύρνας, συνέβαλλε στην ταχύρυθμη εκπαίδευση και προετοιμασία δασκάλων, ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν τα δημοτικά σχολεία μετά την αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής (Αδαμοπούλου, 2014). Σε μία ομιλία της στα εγκαίνια του Φροντιστηρίου της Τύρνας, η Ιμβριώτη αναφέρει συγκεκριμένα:

Πηγή: <https://www.902.gr/eidisi/neolaia-paideia/129852/fotografiko-kai-istoriko-leykoma-gia-ti-roza-imvrioti-foto>

Κατά την περίοδο της **εξορίας της στο Τρίκερι** (1948-1951), η Ιμβριώτη ανέλαβε την οργάνωση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τις αναλφάβητες γυναίκες που βρίσκονταν στο στρατόπεδο και τη συστηματοποίηση της εκπαίδευσης και της ζωής τους. Σύμφωνα με τη μαρτυρία της συγκρατούμενης δασκάλας, Ναταλίας Αποστολοπούλου, η Ρόζα ήταν “ο εμπνευστής και ο φωτεινός οδηγός του εκπαιδευτικού προγράμματος του στρατοπέδου” (Φωτογραφικό και ιστορικό λεύκωμα για τη Ρόζα Ιμβριώτη, 2017). Με την προσφορά της βασικής εκπαίδευσης, στόχευε να εξοπλίσει τις γυναίκες με στοιχειώδεις δεξιότητες ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής, δεξιότητες απαραίτητες για την ενδυνάμωσή τους ως κοινωνικά και πολιτικά ενεργά άτομα. Εκτός αυτού, η παιδαγωγός μέσω συζητήσεων στόχευε και στην ενίσχυση της συνειδητοποίησης, προωθώντας την κατανόηση κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων. Οι μαθήτριες συμμετείχαν ενεργά στη διαδικασία, ενώ τα μαθήματα σχεδιάστηκαν με βάση τις καθημερινές τους ανάγκες, συνδέοντας τη μάθηση με πρακτικά ζητήματα. (Χρονοπούλου-Πανταζή, 2011)

Επιστρέφοντας από την εξορία, λίγα χρόνια αργότερα, το 1955 εκδίδει το βιβλίο της “**Ανθρωπιστική Παιδεία: Γενική και Πολυτεχνική Μόρφωση**”, όπου παρουσιάζει τις απόψεις της για τον σκοπό της παιδείας, το ρόλο του δασκάλου και την πολυτεχνική εκπαίδευση. Μεταξύ άλλων, η ίδια αναφέρει ότι «ο σκοπός της παιδείας δεν πηγάζει από αφηρημένες τυπικές έννοιες για τον άνθρωπο, για την ηθική για την αφηρημένη κοινωνία του δικαίου, αλλά πηγάζει από τις κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει και αναπτύσσεται ο

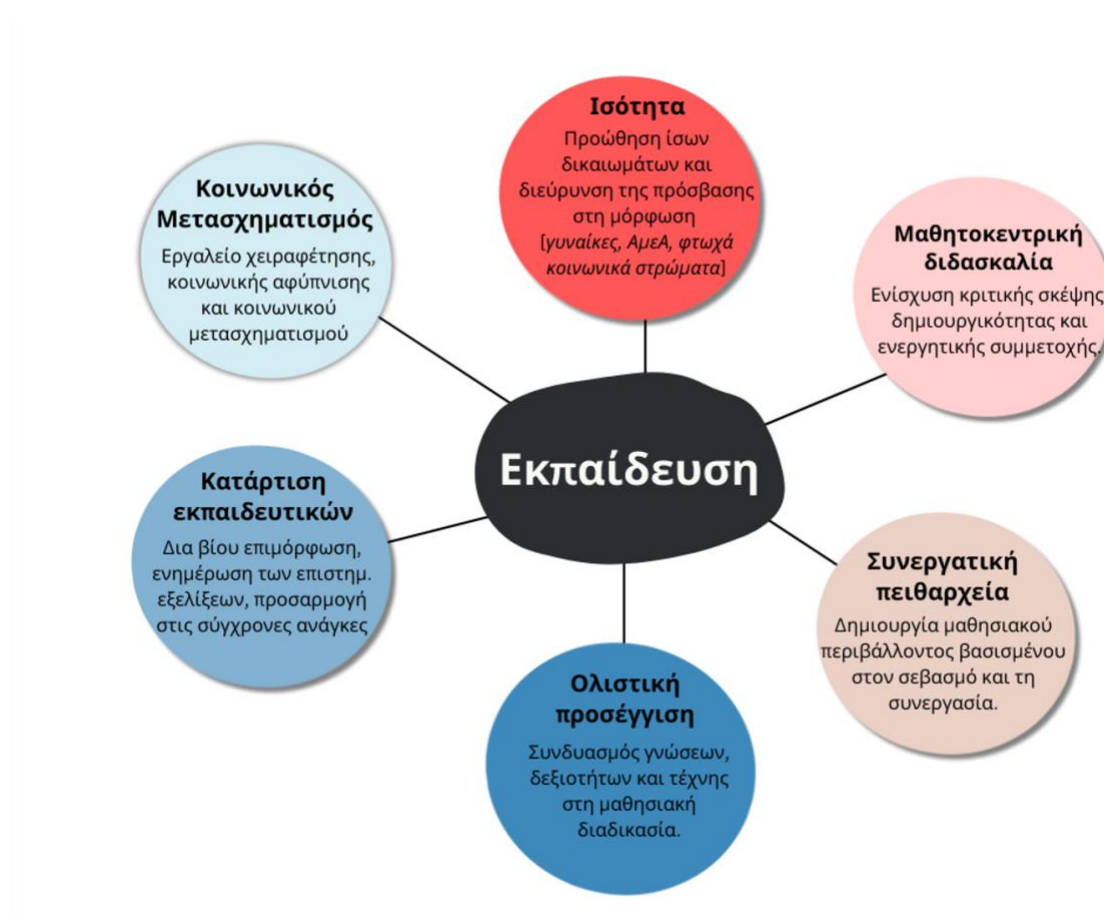
άνθρωπος» (Ιμβριώτη, 1955: 96). Για την επίτευξη του στόχου, η Ιμβριώτη προτείνει το δημοκρατικό σχολείο, ως το μόνο κατάλληλο για να «ανταποκριθεί και να δεθεί στενά με τις κοινωνικές και ιστορικές σημερινές καταστάσεις ... ικανό ν' αντικαθρεπτίζει τα συμφέροντα και τις ιδέες του λαού και να τα εξυπηρετεί» (Ιμβριώτη, 1955: 47). Σε ένα τέτοιου είδους σχολείο, ο δάσκαλος, ως φορέας του εκπαιδευτικού και κοινωνικού μετασχηματισμού, «παύει πια να παίζει το ρόλο του παντοδύναμου, του απόλυτα κυρίαρχου στα παιδιά ... δε μεταδίδει μόνο γνώσεις, αλλά πλάθει ανθρώπους, διαμορφώνει ολόκληρη την προσωπικότητα του παιδιού. Τους ξυπνάει ενδιαφέρονται για μίαν ανώτερη ζωή. Τα συνηθίζει στον αυτοέλεγχο, στη σοβαρή και ευσυνείδητη στάση απέναντι σε κάθε ζήτημα.» (Ιμβριώτη, 1955: 170). Έτσι, ο εκπαιδευτικός στο δημοκρατικό σχολείο μεταβάλλεται από τον παραδοσιακό, αυταρχικό δάσκαλο-μεταδότη της γνώσης σε έναν σύγχρονο, δημοκρατικό παιδαγωγό που λειτουργεί ως καθοδηγητής, συνεργάτης και εμπνευστής. Η σκέψη αυτή της Ιμβριώτη αναδιαμόρφωσε τις αντιλήψεις για τον εκπαιδευτικό, τοποθετώντας τον στο κέντρο μιας δυναμικής εκπαιδευτικής διαδικασίας που συνδέεται άμεσα με τις κοινωνικές και πολιτισμικές ανάγκες. Τέλος, σημαντική διάσταση στο έργο της παιδαγωγού έχει και η πολυτεχνική εκπαίδευση, αφού το δημοκρατικό σχολείο της Ιμβριώτη έχει ως πυρήνα του τον πολυτεχνισμό που σημαίνει ότι μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να συνδέσουν τη θεωρητική και την πρακτική κατάρτιση, την «πνευματική εργασία και την εργασία του χεριού» (Χρονοπούλου-Πανταζή, 2011).

Η πολυτεχνική εκπαίδευση είναι ένα κατεξοχήν καινούργιο στοιχείο που προτείνεται για το ελληνικό σχολείο από τους παιδαγωγούς των αριστερών πολιτικών δυνάμεων και δείχνει τη συμπίεση της Ρόζας Ιμβριώτη με τους μεγάλους Σοβιετικούς παιδαγωγούς κατά τη μεταπολεμική περίοδο και τη βαθιά της πίστη στις παιδαγωγικές αρχές που προωθούσε το σοβιετικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η εμπειρία της Ρόζας Ιμβριώτη από τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση και την ενίσχυση της παιδαγωγικής της σκέψης. Μέσα από τις επαφές της με τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις κοινωνικές δομές αυτών των χωρών, απέκτησε πολύτιμες γνώσεις σχετικά με την εφαρμογή της σοσιαλιστικής ιδεολογίας στην εκπαίδευση και τον ρόλο της ως μέσο κοινωνικής μεταρρύθμισης. (Παπαστεφανάκη, 2020)

4. Η συμβολή της Ρόζας Ιμβριώτη στην ελληνική παιδαγωγική σκέψη

4.1 Οι βασικές παιδαγωγικές της θέσεις

Αναλύοντας το πλούσιο παιδαγωγικό και κοινωνικό έργο της Ρόζας Ιμβριώτη, είναι εμφανής η πίστη της στη δύναμη της παιδείας να προάγει τη δημοκρατία, τον ανθρωπισμό και την κοινωνική δικαιοσύνη. Η παιδαγωγός, μέσα από τη δράση της, προτείνει και εφαρμόζει μία εκπαίδευση με προοδευτικά χαρακτηριστικά, όπως αυτά συνοψίζονται στην Εικόνα 1, εισάγοντας πρωτοποριακές ιδέες και πρακτικές που επαναπροσδιόρισαν τον ρόλο της εκπαίδευσης στην ελληνική κοινωνία.

Εικόνα 1. Βασικές παιδαγωγικές θέσεις της Ρόζας Ιμβριώτη

Όπως διαφαίνεται, κεντρική θέση στην εκπαίδευση έχει η έννοια της **ισότητας**, η προώθηση των ίσων δικαιωμάτων και η καθολική πρόσβαση στην παιδεία. Μέσω της εκπαίδευσης, η παιδαγωγός επεδίωξε την ενδυνάμωση και τη χειραφέτηση των γυναικών, την ένταξη ατόμων με αναπηρία και την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Παράλληλα, η Ιμβριώτη

υπήρξε ένθερμη υποστηρίκτρια του **δημοκρατικού σχολείου**, όπου στο κέντρο βρίσκεται ο μαθητής και στόχος είναι η ενίσχυση της κριτικής σκέψης, της συμμετοχής, της συνεργασίας. Μέσα στο κλίμα αυτό, δημιουργείται ένα μαθησιακό περιβάλλον που βασίζεται στον σεβασμό και τη συνεργασία. Το γεγονός ότι ο μαθητής λαμβάνει μέρος στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στον καθορισμό των κανόνων, τον κάνει αυτόματα να πειθαρχεί σε αυτούς.

Βασική επίσης θέση της Ιμβριώτη είναι και η προώθηση μίας **ολιστικής προσέγγισης** της εκπαίδευσης, με βάση την οποία οι μαθητές θα αναπτύξουν όχι μόνο τις διανοητικές τους ικανότητες, αλλά και τις δημιουργικές, κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητές τους. Όσον αφορά την επιστημονική παιδαγωγική, η Ιμβριώτη έδινε έμφαση στη συνεχή εκπαίδευση των δασκάλων, ώστε να παραμένουν ενημερωμένοι για τις εξελίξεις στην επιστήμη, την παιδαγωγική και την κοινωνία. Η διά βίου μάθηση ήταν για εκείνη απαραίτητη για την προσαρμογή στις σύγχρονες ανάγκες. Τέλος, σημαντική διάσταση για την Ιμβριώτη έχει και η εκπαίδευση ως εργαλείο χειραφέτησης και κοινωνικού μετασχηματισμού. Μέσω της μόρφωσης, τα άτομα αποκτούν τα εφόδια για να βελτιώσουν τη ζωή τους, να αντισταθούν σε καταπιεστικές δομές και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους.

Το έργο της Ρόζας Ιμβριώτη είχε καθοριστική συμβολή στην εξέλιξη της εκπαιδευτικής σκέψης και άνοιξε νέους δρόμους στη διδασκαλία, την εκπαιδευτική θεωρία και την κοινωνική αποστολή της εκπαίδευσης.

4.2 Σύνδεση του έργου της με το σύγχρονο ελληνικό σχολείο

Εκτός από τη συνεισφορά της στην εξέλιξη της εκπαίδευσης κατά τα χρόνια δράσης της, το έργο της Ρόζας Ιμβριώτη συνεχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στη σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη στην Ελλάδα. Η δράση της συνδέεται με το σημερινό σχολείο μέσα από διάφορες πτυχές, οι οποίες παραμένουν επίκαιρες και αποτελούν θεμέλιο για πολλές εκπαιδευτικές πρακτικές.

Αναλυτικότερα, η μαθητοκεντρική εκπαίδευση, η βιωματική μάθηση και η ενεργή συμμετοχή των μαθητών, που η ίδια πρότεινε, αντανakλώνται σε πολλές σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές. Συγκεκριμένα, η διαφοροποιημένη διδασκαλία, η συνεργατική μάθηση και η σύνδεση του σχολείου με την κοινωνία προωθούνται και υιοθετούνται από το εκπαιδευτικό

σύστημα, με τα δημοκρατικά σχολεία να αποτελούν παράδειγμα αυτής της προσέγγισης. Η βιωματική και καλλιτεχνική μάθηση, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, μέσα από δραστηριότητες όπως το θεατρικό παιχνίδι, η μουσική και τα εικαστικά, προωθώντας τη δημιουργικότητα και την ολιστική ανάπτυξη των μαθητών.

Σημαντική ήταν, όπως είδαμε, και η συνεισφορά της στην προώθηση της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση, με την ίδια να είναι ένα από τα ιδρυτικά στελέχη του «Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας» και να εισάγει την έννοια του Ειδικού Σχολείου. Αυτές οι αρχές αντανακλώνται σήμερα στις πολιτικές για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση, τη στήριξη μαθητών με αναπηρίες ή διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και την προώθηση της ισότητας των φύλων στο σχολικό περιβάλλον. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή της στην ανάπτυξη της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα, επιχειρώντας μια πιο συστηματική προσέγγιση στην εκπαίδευση παιδιών με ειδικές ανάγκες. Η ίδρυση του Πειραματικού Ειδικού Σχολείου Αθήνας αποτέλεσε πρωτοπόρα ενέργεια, την οποία ακολούθησαν και άλλα ειδικά σχολεία τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Το 1976 ιδρύθηκε το Γραφείο Ειδικής Εκπαίδευσης στο Υπουργείο Παιδείας και κατοχυρώθηκε συνταγματικά το δικαίωμα εκπαίδευσης ατόμων με αναπηρία το 1975 (Χαρίση, 2012). Σήμερα, οι εξελίξεις στην ειδική αγωγή περιλαμβάνουν την ίδρυση Τμημάτων Ένταξης και παράλληλης στήριξης, ενώ έχουν θεσμοθετηθεί και τα καθήκοντα για το προσωπικό των ειδικών σχολείων (βλ. ΦΕΚ 449/2007, 3 Απριλίου 2007 αρ. 27922/Γ6 (3) *“Καθορισμός καθηκόντων και αρμοδιοτήτων προσωπικού σε μονάδες ειδικής αγωγής”*).

Η δράση της Ρόζας Ιμβριώτη για την εκπαίδευση ενηλίκων και την καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού συνδέεται με τις σημερινές πολιτικές για τη δια βίου μάθηση. Οι δομές όπως τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας ή τα προγράμματα ένταξης μεταναστών αντλούν έμπνευση από τη φιλοσοφία της, ενισχύοντας τη συμμετοχή των ενηλίκων στην εκπαίδευση. Παράλληλα, η πολυτεχνική εκπαίδευση, την οποία υποστήριξε η παιδαγωγός, σχετίζεται με την προώθηση της σύνδεσης της μάθησης με την εργασία που προωθείται σήμερα. Η διαθεματικότητα και η σύνδεση της εκπαίδευσης με την κοινωνική πραγματικότητα αποτελούν κεντρικές πρακτικές σε πολλά σύγχρονα σχολεία, μέσω μαθημάτων που εστιάζουν σε θέματα όπως η περιβαλλοντική συνείδηση, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η κοινωνική δικαιοσύνη.

5. Συμπεράσματα

Η Ρόζα Ιμβριώτη υπήρξε μια πρωτοπόρος παιδαγωγός που καθόρισε την εξέλιξη της ελληνικής εκπαίδευσης, εισάγοντας καινοτόμες ιδέες και πρακτικές. Με έμφαση στη Νέα Αγωγή, προώθησε τη μαθητοκεντρική και βιωματική μάθηση, υποστηρίζοντας ότι η εκπαίδευση πρέπει να συνδέεται με την κοινωνική πραγματικότητα και να ενισχύει την κριτική σκέψη. Το δημοκρατικό σχολείο που οραματίστηκε τοποθετεί τον μαθητή στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καλλιεργώντας τις πνευματικές, κοινωνικές και συναισθηματικές του δεξιότητες. Παράλληλα, ανέδειξε τον ρόλο του εκπαιδευτικού ως συνεργάτη και καθοδηγητή που εμπνέει τη δημιουργικότητα και την ενεργή συμμετοχή.

Σημαντική υπήρξε η συμβολή της στην ειδική αγωγή, με την ίδρυση του πρώτου Ειδικού Σχολείου Αθηνών, εισάγοντας μεθόδους διαφοροποιημένης διδασκαλίας και συνεργατικής μάθησης για μαθητές με ιδιαίτερες ανάγκες. Το έργο της επεκτάθηκε και στη δια βίου μάθηση, προωθώντας την εκπαίδευση ενηλίκων και την καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού. Παράλληλα, η Ιμβριώτη αγωνίστηκε για την ισότητα των φύλων μέσα από το φεμινιστικό κίνημα, ενσωματώνοντας την ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης στο εκπαιδευτικό της έργο. Η δράση της ήταν στενά συνδεδεμένη με τους κοινωνικούς αγώνες της εποχής, καθιστώντας την εκπαίδευση μέσο για τη δημιουργία μιας πιο δίκαιης και δημοκρατικής κοινωνίας.

Παρά την εξέλιξη που έχει σημειωθεί στον εκπαιδευτικό τομέα, το έργο της Ιμβριώτη παραμένει ιδιαίτερα επίκαιρο, καθώς εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις που χρειάζονται παρέμβαση. Οι ανισότητες στην πρόσβαση στην εκπαίδευση εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό πρόβλημα, ιδιαίτερα σε μειονεκτούσες περιοχές και για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Επιπλέον, η εφαρμογή συμμετοχικών πρακτικών και η ενίσχυση της κριτικής σκέψης παρεμποδίζονται συχνά από παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας και εξετασιοκεντρικές πρακτικές που κυριαρχούν ακόμα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών κρίνεται επίσης αναγκαία για την ενίσχυση της αποτελεσματικής εφαρμογής των σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων και την προσαρμογή τους στις σύγχρονες προκλήσεις.

Οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις της Ιμβριώτη αποτελούν έναν ισχυρό οδηγό για τη σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική και τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την κοινωνική πρόοδο. Το έργο

της παραμένει πρότυπο για τη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος που υπηρετεί την ισότητα, τη δημοκρατία και τη δικαιοσύνη.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αδαμοπούλου, Α. (2014, Οκτώβριος). Η παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη. *7ο Πανελλήνιο Συνέδριο του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)*. Διαθέσιμο στο http://www.elliepek.gr/documents/7o_synedrio_eisigiseis/imvrioth%20adamopoulou.pdf
- Anastasiou, D., Iliadou-Tachou, S., & Harisi, A. (2011). Η Ρόζα Ιμβριώτη στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών και το καθεστώς Μεταξά. Στο: *Ειδική Αγωγή. Αφετηρία για την Ανάπτυξη στην Επιστήμη και την Πράξη*. Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής (Τόμος 5, σελ. 59-74), 15-18 Απριλίου. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρης.
- Ιμβριώτη, Ρ. (1956, Αύγουστος 26). Όταν ήμουν 16 ετών. *Αυγή*, σ. 7.
- Ιμβριώτη, Ρ. (1939). *Ανώμαλα και καθυστερημένα παιδιά*. Πρώτος χρόνος του πρότυπου ειδικού σχολείου Αθηνών. Αθήνα: Ελληνική εκδοτική εταιρεία.
- Ιμβριώτη, Ρ. (1955). *Ανθρωπιστική παιδεία: γενική και πολυτεχνική μόρφωση*. Αθήνα: Συνεργατική.
- Ιμβριώτη, Ρ. (1980). *Παιδεία και Κοινωνία. Ελληνικά εκπαιδευτικά προβλήματα*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Καθημερινή. Σαν σήμερα: 28 Νοεμβρίου 1925 – Κορυφώνονται τα «Μαρασλειακά». <https://www.kathimerini.gr/istoria/562752187/san-simera-28-noemvrioy-1925-koryfonontai-ta-marasleiaka/>
- Παπαστεφανάκη, Ε. (2014). Η Ρόζα Ιμβριώτη και το εκπαιδευτικό της έργο. Πρακτικά του 7ου Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 10 - 12 Οκτωβρίου.
- Παπαστεφανάκη Ε. (2020). *Αριστερή Παιδαγωγική Σκέψη στην Ελλάδα (1910-1951): Από το αστικό σχολείο εργασίας στον πολυτεχνισμό* (Online). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. <http://orcid.org/0000-0002-9180-4949>.
- Παπαστεφανάκη, Ε. (2021). Από τον αστικό στο σοσιαλιστικό φεμινισμό. Η περίπτωση της Ρόζας Ιμβριώτη. Πρακτικά του 3ου Πανελλήνιου Επιστημονικού Συνεδρίου της Περιφερειακής Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κρήτης σε συνεργασία με την Περιφέρεια Κρήτης, 2-4 Οκτωβρίου, τ. Β', 145-153.

- Φωτογραφικό και ιστορικό λεύκωμα για τη Ρόζα Ιμβριώτη. (2017). Πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2024, στο <https://www.902.gr/eidisi/neolaia-paideia/129852/fotografiko-kai-istoriko-leykoma-gia-ti-roza-imvrioti-foto>
- Χαρίση, Α. (2012). *Οι πρώτες προσπάθειες του Νεοελληνικού κράτους για την εισαγωγή της Ειδικής Εκπαίδευσης: η συμβολή της Ρόζας Ιμβριώτη*. (Διδακτορική διατριβή). Διαθέσιμο στο: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/27637#page/210/mode/2up>
- Χαρίση, Α. (2013). *Η Ρόζα Ιμβριώτη στο Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών (1937-1940)*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Χαρίση, Α. (2015). Η συμβολή του Εμμανουήλ Λαμπαδάρου στην ίδρυση και λειτουργία του Πρότυπου Ειδικού Σχολείου Αθηνών (1937-1940). *Πρακτικά ΑΔ΄ Πανελλήνιου Ιστορικού Συνεδρίου*.
- Χρονοπούλου, Χ. (2002). *Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Δράση της Ρόζας Ιμβριώτη*. (Διδακτορική διατριβή). Διαθέσιμο στο <http://hdl.handle.net/10442/hedi/21429>.
- Χρονοπούλου-Πανταζή, Χ. (2011). *Ρόζα Ιμβριώτη – Της ζωής και του σχολείου*. Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.
- Χρονοπούλου Χ. (2024). *Η παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη - Μία προσωπογραφία* (Online). [ημερόμηνια πρόσβασης Δεκέμβριος 2024]. Διαθέσιμο στο: http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/xronopoulou.htm#_edn1